

## ДЕЙНОСТТА НА МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ В ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКИЯ ЖИВОТ НА УКРАЙНА ПРЕЗ 70-90-те ГОДИНИ НА XIX ВЕК

Павлина Мартинова-Иванова

**Анотация:** Стаття описує найважливіші аспекти діяльності відомого українського вченого Михайла Драгоманова у суспільно-політичному житті України 70-90-их років XIX століття. Звертається увага на значення його публіцистичної діяльності за кордоном.

**Ключові слова:** національно-визвольний рух, суспільно-політичне життя, громада, культура, Галичина.

Михайло Петрович Драгоманов е известен украински учен и мислител, обществен деец, публицист и фолклорист. Обществено-политическата дейност на Драгоманов има огромно значение за развитието на общественно-политическата мисъл в Украйна през втората половина на XIX век. Публицистичните му трудове, писани зад граница, оказват голямо значение за развитието на публицистиката и литературната критика в Украйна.

След защитата на магистърската си дисертация през 1870 г. М. Драгоманов през есента заминава в командировка в чужбина с научна цел (Иванова 1971: 157). По време на задграничната си командировка М. Драгоманов сътрудничи с руски либерални издания, особено с „Вестник Европа“, където публикува редица статии (Гриценко, Короткий, Томенко 2009: 29). През 1872 г. на страниците му излиза голяма статия на М. Драгоманов – „Източната политика на Германия и обрусяването“ (Иванова 1971: 158). Според Драгоманов зараждането на националните движения в Полша, Украйна, Беларус, Литва, Латвия е обективен процес и никаква насилствена „русификация“ не ще ги изкорени. Ученият остро осъжда политиката на руското правителство относно Полша: ликвидирана е дори видимостта за нейната автономия, в учрежденията и учебните заведения е въведен руският език (Пак там: 158-159).

В чужбина в обновения през 1872 г. галицки вестник „Правда“ Драгоманов пише редица статии, в това число „Литература руска, великоруска, украинска и галицка“. За политиките от полската шляхта статията изглежда твърде вредна за полонизаторските им планове, за правителствените чиновници в Русия е страшна, защото отстоява украинския

език макар и в ограничените рамки на украинската литература „за домашна употреба“. Статията е критикувана и от в. „Киевлянин“ и става причина за още повече гонения спрямо Драгоманов (Пак там: 160).

Драгоманов се завръща от командировка в чужбина след две години и половина и потъва в бурното движение на общественно-политическия живот на Киев. В началото на 70-те години за активна политическа и обществена дейност се събужда разнообразна младеж и интелигенция, общественно-политическото и националноосвободителното движение обхваща значителни слоеве от населението, а това му придава по-демократичен и масов характер. Около украинофилите от 60-те години, обединени в т.нар. Стара громада, се събират многобройни младежки групи, събрани в така наречената Млада громада (Пак там). Драгоманов пристъпва и към преподавателска и научна дейност в Киевския университет (Пак там: 162).

М. Драгоманов активно участва в дейността на Югозападния отдел на Руското географско дружество, става водеща литературна сила на страниците на „Киевски телеграф“, взема участие също така в Третия археологически конгрес в Киев (1874). Заедно с В. Антонович публикува знаменития двутомник „Исторические песни малорусского народа“ (1874-1875), който става достойно продължение на най-добрите изследвания в областта на украинския фолклор (Гриценко, Короткий, Томенко 2009: 31). Югозападният отдел на Руското географско дружество обединява водещата научна общественост в Киев – в него влизат В. Антонич, П. Житецки, П. Чубински, М. Лисенко, М. Старицки, Ф. Вовк и други известни дейци на науката и културата. Югозападният отдел дава тласък за изследване на историята, етнографията, фолклора, статистиката, климатично-географските условия в Украйна и успешно разгръща своята дейност, която се състои в етнографски експедиции, седемтомно издание на експедиционни материали, публикация на народни песни, приказки, легенди, украински, в това число галицки и буковински, старинни актове и летописи, ежедневно преброяване на населението на Киев, изучаване на състоянието на търговията с хляб в Деснобрежна Украйна и др. В началото на 70-те години са издадени популярните брошури „За небето и земята“, „За земните сили“, „За зверовете“ и са преиздадени редица други. М. Драгоманов взема най-активно участие в издателската дейност и е един от инициаторите на това дело. Самият той има намерение да пише за народа, но успява да подготви само една брошура – „За украинските казаки, татарите и турците“ (Иванова 1971: 162-163).

В началото на 70-те години вниманието на Драгоманов е все повече привлечено от Галичина. Според Драгоманов Галичина би могла да стане център за разширяване на политическото движение в Украйна. Драгоманов смята да превърне народническия вестник „Правда“ в общоукраински орган, в трибуна на галицките и украинските демократи, а също така у него се засилва намерението да използва галицките украински издания за организиране на опозиционно движение в Украйна. Драгоманов се опитва да привлече вниманието на руската и украинската общественост към Галичина, в редица свои статии, публикувани във „Вестник Европа“ и „Санкт-Петербургски известия“ запознава руската общественост с обществено-политическия и литературен живот в Галичина (Пак там: 166-171).

Ученият участва и в утвърждаването на Дружество „Т. Шевченко“ в Львов, като според него то трябва да се превърне в главен център за научната дейност сред украинците (Пак там: 167-168).

В края на 1874 – началото на 1875 г. Драгоманов става идеен вдъхновител на в. „Киевски телеграф“. Той включва в редакцията прогресивни украински дейци от Галичина като Володимир Навроцки, сътрудничат Федир Вовк, Сергей Подолински, Микола Зибер. Вестникът започва да повдига социални въпроси в Украйна и в Галичина, да представя материали за политическия живот на славянските народи. „Киевски телеграф“ е единственият тогавашен официален вестник в Украйна, който смело поставя въпросите за състоянието на работниците, работната заплата, работния ден, за жилищните условия, храненето, обучението на работниците, във всеки брой на вестника се дават сведения за славянските страни – за парламентарната борба на партиите, за дейността на културните дружества и кръжоци относно пробуждането на националното самосъзнание (Пак там: 171-172).

В условията на колониалната политика на царското правителство и вестник „Киевски телеграф“, и Отделът на Географското дружество не успяват да просъществуват дълго време. Вестникът е обвинен в сепаратизъм, а сътрудниците му биват преследвани, в това число и Драгоманов. Той публикува най-много материали във вестника. Драгоманов пише статиите „По повод херцеговинското въстание“, „Надежди и разочарования в западното славянство“, в които предоставя библиографски сведения и бележки за литературата и науката при чехите, поляците, хърватите, българите. Той публикува в „Киевски телеграф“ редица статии за делата в Галичина, такива като „Галицькі відносини Київського відділу

Слов'янського благодійного комітету“, „Новий університет на нашому кордоні (в Буковині) і недостойна поведінка австро-руських депутатів“, „Польське питання в Познані і у нас“. През лятото на 1875 г. вестникът е иззет от украинските дейци, като срещу тях се сипят обвинения и най-вече срещу Драгоманов, който е една от централните фигури на украинското националноосвободително движение (Пак там: 173-174).

На два пъти през 1875 г. Драгоманов е подканян да подаде оставка като преподавател в университета, но той отказва. Обвиняват го, че проповядва в своите задгранични статии „отделянето на Малорусия от Русия и присъединяването ѝ към Полша“ (Кънева 2005: 14). През септември 1875 г. Драгоманов е освободен от университета, и то по точка 3, което означава, че се отстранява от всяка държавна служба (Пак там).

Драгоманов заминава за чужбина в средата на февруари 1876 г., като по пътя остава за малко в Львов. Тук той се среща за първи път с Иван Франко. В началото на март същата година е във Виена, където издава на руски език брошура-протест срещу токущо издадения Емски указ (1876). Тази брошура е малка по обем и носи заглавието „По вопросу о малорусской литературе“. В нея авторът представя очерк за формирането на новото украинско движение и излага своите мисли за бъдещето му (Гриценко, Короткий, Томенко 2009: 37).

През май 1876 г. Географският отдел е закрит, всички украински книги са забранени. Емският указ за забрана на книгопечатането на украински език, който пада като тежък камък върху украинската култура, за дълго забавя развитието на украинската писменост и образование (Иванова 1971: 178).

Във Виена М. Драгоманов има намерение да продължи делото за развитие на украинската култура, като организира общоукраински печатен орган (Пак там: 178-179). Т. нар. Стара громада решава Драгоманов да издава във Виена периодичен сборник „Громада“, който да съдържа фундаментални статии с теоретично-програмен характер, произведения на художествената литература и пространна хроника за съвременния украинския живот. В първата половина на 1878 г. излиза на бял свят първият брой на сборника „Громада“. В него М. Драгоманов излага своята общественно-политическа програма и дава оценка на общественно-политическите процеси по всички украински земи (Гриценко, Короткий, Томенко 2009: 35-38). В „Громада“ се публикуват и агитационни и полемични брошурки на украински, руски и на европейски езици (Иванова 1971: 178-179). Украинският задграничен орган „Громада“ си поставя за задача: 1) да описва живота на украинците в Русия и Австро-

Унгария, тяхното настояще и минало, а най-много живота на черноработниците, селяните, в които е цялата сила на Украйна...; 2) да запознава украинската общественост с достоянията на световната наука и обществената дейност; 3) да описва живота на най-близките до украинците съседи, чиито съдби много си приличат (Гриценко, Короткий, Томенко 2009: 38). Излизат пет книжки от сборника, които съдържат редица програмни, публицистични и информативни трудове. След това „Громада“ става периодично издание (двумесечник) под редакцията на М. Драгоманов, М. Павлик и С. Подолински. В началото на 1880 г. се появява първият брой на „Громада“, вече като списание със собствена програма, подписана от М. Драгоманов, М. Павлик и С. Подолински. Списанието предвижда да отразява дела, свързани с политиката, стопанството и образованието (Пак там).

В емиграция М. Драгоманов смята за своя най-главна задача да издава произведения на украински език, които са забранени в Русия, да създаде трибуна за украинското националноосвободително движение и за развитието на украинската култура. Той публикува за първи път зад граница романите на П. Мирни и Ив. Билик „Лихі люди“, „Хіба ревуть воли, як ясла повні?“ и „Пан-народолюбець“ (Иванова 1971: 186).

Драгоманов желае да основе украинска прогресивна партия в Галичина, за което той разчита най-много на Иван Франко и Михайло Павлик. През 1889 г. със средства, получени от меценат, в Галичина са основани радикално-демократичното списание „Народ“, а впоследствие и „Хлібороб“. Двете списания се превръщат в трибуна на революционната демокрация в Галичина и около тях се обединяват всички прогресивни сили от този край. Изданията заемат водещо място в общественно-политическия живот в Галичина, придобиват популярност в Буковинския край и на американския континент (Пак там: 217-218).

В началото на 90-те години на XIX век на политическата арена в Галичина официално излиза Украинската радикална партия, ръководена от Михайло Павлик, Иван Франко и Северин Данилович и други галицки демократи. Партията провъзгласява като своя програма политическото образование и организацията на експлоатираното бедно селячество, подобряване на икономическото и политическо състояние (Пак там: 221).

М. Драгоманов следи всяка крачка на новородената партия и призовава украинската прогресивна общественост да я подкрепя както морално, така и материално. Той одобрява програмата на радикалите – изискванията за демократично изборно право, разширяването на политическите права на народа, националното равноправие и развитие на културата. Драгоманов се опитва да обедини всички опозиционни групи в Галичина и именно

по този начин да създаде мощен фронт за борба за демократични права (Пак там: 222-224).

Руско-украинската радикална партия не просъществува дълго време, по-късно в нея се оформят две течения – социалдемократично и национал-демократично, които съществуват заедно с революционно-демократичното направление на радикалите. През 1898 г. радикалната партия се разпада, като от нея се отделят социалдемократична група, която създава своя партия, и национал-демократична, която също се оформя в партия. Все пак не е напразна дейността на радикалната партия, тъй като тя подготвя почвата за по-нататъшната политическа борба на галицкия народ за своите права (Пак там: 228-229).

В чест на М. Драгоманов в Лвов са поставени основите на просветителското дружество „Поступ“ (Пак там: 230).

Последният период от живота на М. Драгоманов е свързан с България. През 1889 г. той е поканен да преподава в Катедрата по обща история в Историко-филологичния факултет на Софийския университет. През същата година М. Драгоманов получава предложение да стане ректор на Софийския университет, на което той отказва (Кънева 2005: 157). Той е един от редакторите на научния „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“, който има съществена роля за развитието на българската наука и литература.

Михайло Драгоманов умира в София на 20 юни 1895 г. Неговото дело оставя значителна следа в развитието на украинската, а и на българската, култура и наука, обществената му дейност допринася много за националноосвободителното движение в Украйна през втората половина на XIX век.

#### **Литература:**

**Гриценко, Короткий, Томенко 2009:** Гриценко, І. Короткий, В. Томенко, М. Михайло Драгоманов: Автожиттепис. Київ: Либідь, 2009.

**Кънева 2005:** Кънева, П. Михайло Драгоманов: *Духовност и свобода*. София: Полис, 2005.

**Іванова 1971:** Іванова, Р. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України (II половина XIX ст.). Київ: Видавництво Київського університету, 1971.

#### **Информация за автора:**

**Павлина Мартинова-Іванова**, гл. асистент, доктор, Софийски университет „Свети Климент Охридски“, Факултет по славянски филологии, Катедра по славянско езикознание

**E-mail:** pmartinova@abv.bg